

به نام خدا

آثار تحریم اقتصادی

یکی از اهداف تحریم‌های اقتصادی تغییر رفتار کشور مورد تحریم به دلایل مربوط به روابط خارجی می‌باشد. تحریم‌های اقتصادی معمولاً بعنوان ابزاری در تعقیب سیاست خارجی به کار می‌روند. اینگونه استدلال می‌گردد که هدف جنگ اقتصادی این است که تا حد امکان به اقتصاد دشمن خسارت وارد نماید. به نظر داکی (DOXY) تحریم‌های اقتصادی اقدامات منفی محسوب می‌گردند که درصدد تاثیرگذاری بر رفتار کشور از طریق تهدید و در صورت ضرورت، تحمیل مجازات به منظور عدم رعایت قانون می‌باشند. همین دلیل تغییر رفتار جمهوری اسلامی ایران با هدف قرار دادن نقطه آسیب‌پذیر آن یعنی صنعت نفت، به عنوان یکی از شاخص‌های موثر از طرف آمریکا مورد استفاده قرار گرفته است. بطور کلی در هر مورد خاص اعمال تحریم‌ها شامل یک تصمیم سیاسی-اقتصادی در چارچوب قانون می‌باشد. یکی از مهمترین ویژگی‌های تاریخ اخیر تحریم‌های اقتصادی، ظهور آمریکا بعنوان متمایل‌ترین کشور برای اعمال تحریم‌ها به منظور اهداف مربوط به سیاست خارجی است. بین سالهای ۱۹۲۲ و ۱۹۹۶ آمریکا ۶۱ تحریم یکجانبه را اتخاذ کرد که از میان آنها ۲۳ تحریم متوجه ۳۵ کشور گردیده است که روی هم رفته ۴۲ درصد جمعیت جهان را شامل می‌شود. از اهداف دیگر تحریم‌های اقتصادی می‌توان به هدف بی‌ثباتی کشور از طریق فشارهای اقتصادی اشاره کرد. بررسی سوابق تحریم‌ها مبین این نکته است که در اکثر موارد، تحریم‌های اقتصادی تاثیر اقتصادی قابل ملاحظه‌ای برجا گذاشتند اما موفقیت سیاسی آنها چندان قابل توجه نبوده است. در خصوص ایران بطور کلی می‌توان سه دلیل عمده در تحمیل تحریم‌های آمریکا بر ایران ذکر کرد:

۱. وادار کردن ایران به کنار گذاشتن سیاست‌های ضد امپریالیستی در برابر آمریکا
  ۲. مجازات ایران برای اتخاذ سیاست‌های دفاع از ملل مظلوم و مسلمان و نهضت‌های آزادی بخش
  ۳. ابراز مراتب مخالفت نمادین با ایران به منظور جلب نظر گروه‌های طرفدار اسرائیل.
  ۴. وابسته نگه داشتن ایران به انرژی فسیلی و عدم دسترسی به انرژی پاک هسته‌ای
  ۵. جلوگیری از سرعت روز افزون پیشرفت تولید علم در ایران
- مهمترین آسیب‌هایی که به واسطه اعمال تحریم‌ها متوجه کشور خواهد شد عبارتند از:

- قطع مبادلات بانکی در حوزه بین المللی
- بلوکه شدن برخی دارایی های خارجی ایران
- به مخاطره افتادن بانکهای خصوصی (به دلیل محرومیت از تسهیلات بانرخ بهره تک رقمی از بانکهای خارجی)
- محدودیت مبادلات فعالان ایرانی که با ارز دلار کار می کنند.
- افزایش هزینه مبادلات و ریسک مبادلاتی کشور به دلیل حضور واسطه ها و دلان مالی
- افزایش قیمت تمام شده کالاها و خدمات تولیدی و کاهش قدرت رقابت تولیدات داخلی
- افزایش هزینه های مالی و افزایش هزینه انجام معاملات
- کاهش شاخص های بورس اوراق بهادار تهران
- افزایش نرخ تورم، بروز رکود و بیکاری
- اخلال در تهیه و توزیع بنزین و گازوئیل مصرفی داخل
- وقفه در اجرای پروژه های نفت و گاز و سایر پروژه های زیر بنایی

راهکارهای مقابله با تحریم و تبدیل آن به فرصت

در ارتباط با راهکارهای درمانی باید گفت تکیه بر وحدت ملی در وهله نخست مطرح است. جامعه ای می تواند در برابر تحریم ها مقاومت کند که از یک سو نخبگان سیاسی در درون هیئت حاکمه با یکدیگر اتحاد داشته باشند و از سوی دیگر اتحاد آن ها با طبقات گوناگون مردم تعریف شده و معناپذیر باشد. در وهله سوم اتحاد میان آحاد ملت شکل و محتوای جدی و در عین حال هماهنگ با دو سطح میان ملت و دولت و میان دولتی و یا میان حکومتی با یکدیگر داشته باشد.

اگر جامعه ای دچار تفرق باشد به هیچ وجه نخواهد توانست از قدرت خود سود ببرد چرا که پایه قدرت ملی، وحدت ملی اتحاد آحاد گوناگون مردم با یکدیگر و از طرف دیگر ایجاد فضای مناسب برای مدیریت فزاینده توان ملی در دستیابی به یک نوع قدرت تعریف شده در برابر تحریم های موجود است. اگر هر یک از لایه ها در جامعه دچار تفرقه شود بی تردید این امر در مدیریت تحریم ها در لایه های گوناگون تاثیر خواهد گذاشت: از سوی دیگر باید به نماهای قدرت بیندیشیم آیا آن چه امروز از منظر توان های مدنی، اقتصادی، فرهنگی و سیاسی داریم تکافوی ایجاد یک نوع جبهه مقاوم در برابر تحریم ها را خواهد داشت. بی تردید ما دارای توانایی های متفاوت در حوزه های گوناگون هستیم که این توانایی ها اگر به خوبی مدیریت شود می تواند جواب گوی نیازهای ما در وضعیت فعلی باشد. آن چه امروز مطرح است این است که ما در وضعیت مناسب به سر می بریم و از سوی مسئولان ما اعلام می شود که در مقابله با تحریم ها در حالت تهاجمی هستیم و قدرت بالایی در این زمینه داریم. اگر این قدرت بالا موجود است که هست، باید آن را به گونه ای مدیریت کرد که تحریم ها کمترین تاثیر را داشته باشد. زمانی که در بازار دلار ایران با نوسانات گوناگون رو به رو است و یا قیمت سکه با تغییرات زیادی مواجه است یا مباحث دیگر این تردید به وجود می آید که ما تا چه اندازه دارای وضعیت مناسب در سطوح گوناگون برای مقابله و مبارزه با تحریم ها هستیم. مدیریت توانمندی ها باید مورد توجه قرار گیرد. مولفه بعدی که باید به آن توجه کنیم مدیریت توانمندی هایمان است؛ حتی اگر این توانمندی ها اندک باشد؛ در غیر این صورت آن چه داریم نیز از دست خواهیم داد.

واقعیت برخورد با تحریم ها از اهمیت جدی برخوردار است. وی معتقد است: توانمندی های ما بسیار بالاست اما در صحنه عمل آن چه مردم در سوپرمارکت ها، خیابان ها، زمان پرداخت قبوض، مصرف بنزین و... مشاهده می کنند با آن

چیزی که بیان می شود، چندان تطبیق ندارد. در این جاست که تاثیرات روانی افزایش می یابد و تا حدود زیادی کنترل آن مشکل می شود.

بی تردید مردم ما به آیین، و طن، آرمان ها، اصول و اعتقادات بیش از هر ملتی در جهان پای بند هستند و اگر راستی و درستی ببینند، به آن پای بند می شوند.

از طرف دیگر این فرمایش مولا حضرت علی (ع) را فراموش نکنیم که می فرماید: دروغ موجب هلاکت است و آن چه انسان را نجات می دهد و سبب رستگاری در دنیا و آخرت می شود، راستی و درستی است. بنابراین باید در هر چیزی با صداقت با مردم سخن گفت البته حرف من این نیست که هر مطلبی را بی محابا به مردم اعلام کنیم. نباید این نکته را فراموش کرد که جز راست نباید گفت هر راست نشاید گفت.

مشکل ما محدودنگری، ساده انگاری و خوش خیالی نسبت به مباحث تهدیدهاست. تحریم ها مصداق تهدید است و بنابراین قبل از این که بخواهیم درباره تحریم اظهار نظر کنیم باید ببینیم که برنامه مدیریت کلان نسبت به تحریم چیست اگر مدیریت های کلان ملی درک مفهومی درستی از تحریم داشته و دلایل ایجاد آن را تشخیص داده باشند و شیوه های عملیاتی اش را نیز درک کرده باشند متعاقب آن آثار و پیامدهایش را بدانند در این صورت است که اقدام هایی برای کنترل، مهار تحریم، کم اثر کردن تحریم و بی اثر کردن تحریم انجام می دهند. در غیر این صورت از همان ابتدا با ساده اندیشی ممکن است عنوان کنند ما این تهدید را می توانیم به فرصت تبدیل کنیم. تبدیل تهدید به فرصت یک کار ابر مدیریتی است.

تبدیل تهدید به فرصت یک کار ابر مدیریتی است و ابر استراتژیست ها این کار را می توانند انجام بدهند یعنی اگر هر مدیر و مسئولی بلافاصله از تبدیل تهدید به فرصت سخن گفت از خام خیالی وی نشات گرفته است. البته اگر این کار انجام شود امتیاز بالایی است اما اگر درک مفهومی از مسئله نداشته باشد، اظهار نظر کند نشان می دهد که مفهوم مقابله با تحریم را نمی داند. به نظر من تبدیل تهدید به فرصت یک آمال و آرزو است اما نشدنی نیست. مقام معظم رهبری امسال را سال حمایت از تولید ملی سرمایه و کار ایرانی تعیین فرمودند ایشان مهم ترین حوزه در کشور را مانند سال گذشته اقتصاد دانستند. علاوه بر این که ایشان تاکید دارند که آهنگ حرکت اقتصاد باید تغییر کند. آهنگ حرکت را جهادگونه اعلام کرده اند یعنی دولت با تغییر نگرش و تغییر روش و باور با شتاب اضافی، با انگیزه و خستگی ناپذیر در حوزه های اقتصاد برای رفع موانع تولید حرکت کند. اما متاسفانه آن گونه که باید در این راستا حرکت نشده است. همان گونه که تشخیص مقام معظم رهبری به درستی حوزه اقتصاد بود، جمع بندی کارشناسان آمریکا نیز حوزه اقتصاد ما را هدف گرفت. برخی تصمیمات مسئولان باعث تکمیل پازل آمریکا شده است. پس از اقدامات خصمانه آمریکا و نظام سلطه در زمینه اجتماعی، سیاسی و نظامی و شکست در این زمینه ها اکنون آنان بر روی حوزه اقتصادی متمرکز شده اند و تاکنون اقداماتی خصمانه که به صورت یک پازل در حال تکمیل است را بر علیه ایران برنامه ریزی کرده اند.

متاسفانه ما شاهد هستیم که بعضا تصمیماتی که دولتمردان گرفته اند ما را به سمت تکمیل همان پازلی می برد که آمریکا و نظام سلطه برای ایجاد چالش برای سیستم اقتصادی ایجاد کرده اند و این اقدامات باعث شده است که ما بعضا در زمین آمریکا به بازی بپردازیم. وی با بیان این که شیطنت های آمریکا و نظام سلطه از منظر مدیریت استراتژیک حائز اهمیت است. تحریم ها به صرف تحریم بودن، نگران کننده نیستند. آن چه در این تحریم ها که مصداقی از تهدید است مورد توجه و اهمیت می باشد، بحث مدیریت این تهدیدهاست. وی با بیان این که استفاده از ظرفیت کارشناسان و نخبگان دلسوز و صالحی که مصالح، منافع ملی و ارزش های انقلابی برایشان مهم است یک ضرورت اجتناب ناپذیر است. این کار باید در دستور کار مدیریت کلان قرار بگیرد تا یک نوع ظرفیت سازی متناسب با

فشار دنیای سلطه ایجاد شود و تنها در این صورت است که می توان امیدوار بود که شیطنت ها، فشارها و مکرهای اعمالی کنترل و مهار شود.

دست غرب در اعمال تحریم نفتی علیه ایران باز نیست. این نکته را باید در نظر گرفت که ۱۶ درصد از کل صادرات نفت ایران به کشورهای اروپایی صادر می شود و سهم نفت ایران در کل سیستم انرژی اروپا چیزی حدود ۱۷ درصد است. اما سهم غرب در صادرات ما حدود ۱۵ درصد است. این نفت به طور عمده به کشور یونان صادر می شود و یونان اولین خریدار نفت ایران به حساب می آید. در این راستا یونان هم اعلام کرده است که نمی تواند تن به تحریم خرید نفت ایران بدهد چرا که قادر نیست اقتصاد بحران زده خود را مدیریت کند. بر همین اساس دست غرب برای اعمال فشار علیه ایران در حوزه انرژی آن قدر که مانور می دهد، باز نیست. بنابراین آن چه از سوی اتحادیه اروپا مطرح می شود، بیش از آن که از واقعیت خبر بدهد، از یک جنجال رسانه ای و سیاسی و با هدف اعمال فشار روانی علیه ایران دنبال می شود. اگر اروپا تهدیدهای خود را عملی کند و ۱۵ درصد از سقف صادرات نفتی ایران کاهش پیدا کند، با مشکل خاصی مواجه نمی شویم. ضمن این که در حال حاضر در میان کشورهای آسیا کشورهایی هستند که با صراحت اعلام آمادگی کرده اند که سهم نفت ایران را در حوزه انرژی خود افزایش بدهند.

اما این مسئله خاطره ناخوشایندی در ذهن ملت ایران نسبت به اتحادیه اروپا ایجاد می کند که در درازمدت غرب از این مسئله متضرر می شود. به طور قطع اروپایی ها در داخل مرزهای ملی خود نیز با نارضایتی افکار عمومی نسبت به این مسئله مواجه می شوند. کما این که در محافل سیاسی و رسانه ای غرب مواردی از این مسائل را فراوان مشاهده می کنیم. اگر نگاهی به جامعه خود بیندازیم در می یابیم که در مباحث اجتماعی سخن گفتن درباره آثار تحریم ها بر اقتصاد ملی جایگاه بالایی ندارد. ملت ما با توجه به این که سال ها تحت فشار تبلیغات رسانه ای بوده اند، عملاً در برابر این نوع تبلیغات واکنش نشان داده اند. از این رو اگر تحریم ها تشدید شود آثار آن بر زندگی اجتماعی ملت ما بسیار محدود خواهد بود. تردیدی نیست که کشور باید بر مبنای اقتصاد ملی حرکت خود را تنظیم کند و یکی از ابعاد اقتصاد ملی این است که کشور ما به موازات فشارهایی که از سوی غرب می بیند باید به ساز و کارهای داخلی برای تقویت پایه های ملی توجه بیشتری داشته باشد. در این راستا می توان به صرفه جویی در هزینه های دولتی و همچنین افزایش نقش اقتصاد خرد و بومی در اقتصاد ملی اشاره کرد. اگر این پایه ها تقویت شود، به طور طبیعی آثار تحریم ها ناچیزتر می شود.

هر کشوری که با این گونه تحریم ها مواجه می شود راهکارهایی دارد برای مثال یا تحریم ها را دور می زند و یا سعی می کند تحریم ها را خنثی و یا اثر آنها را کم کند. با مدیریت می توان راهکارهای مختلفی را برای مقابله با تحریم در پیش گرفت. در این زمینه وزارت خانه های ما باید فعال باشند و راهکارهایی را در این راستا تدوین کنند.

برای مقابله با تحریم ها دو نوع برخورد باید داشت؛ نخست این که به طور طبیعی وظیفه حوزه دیپلماسی کشور است که بتواند با تمرکزی که در درون ایجاد می کند، در یک فعالیت جدی و منسجم با حوزه های تصمیم گیری در عرصه بین المللی ارتباط برقرار و اعتمادسازی کند. چرا که آمریکا و کشورهای بزرگ غربی به دنبال ایجاد فضای بی اعتمادی نسبت به ایران هستند و در این راستا به راهکار تحریم جمهوری اسلامی در حوزه های مختلف روی آورده اند. ما باید ابزار خنثی سازی این فضا را فراهم کنیم و با دیپلماسی فعال اعتماد در جامعه بین المللی ایجاد و ثابت کنیم که

جمهوری اسلامی ایران عضوی از جامعه بین الملل است که از تنش دوری می کند و به دنبال دستیابی به سلاح های هسته ای نیست و هیچ گاه به فکر تجاوز و رفتارهای مداخله جویانه و اقدام های برهم زنده صلح و آرامش جهانی نبوده و نخواهد بود. بی گمان این مباحث کمک می کند که کشورهای مختلف به راحتی تسلیم فضا سازی و جوسازی آمریکا و متحدان آن نشوند. این شاید بتوان گفت بخشی از مشکلاتی که امروز دامنگیر ما شده، به دلیل وجود ضعف جدی در حوزه دیپلماسی ما بوده است. از سوی دیگر بخشی از مشکلات هم به دلیل اتخاذ رفتارهایی در حوزه سیاست خارجی بوده که نه تنها سودی برای ما نداشته بلکه وسیله بهانه جویی طرف مقابل شده است تا بتواند در این حوزه ضرباتی را به کشور ما وارد کند. از طرف دیگر به نظر می رسد این اعتماد سازی باید در سطح منطقه هم گسترش یابد. در بخش دیگر ما باید به سراغ کشورهایی برویم که علاقه ای به تحریم کشور ما ندارند. برای مثال در جریان حوادث سوریه دیدیم که هم چین و هم روسیه هر دو در شورای امنیت بحث تحریم یا اقدام نظامی علیه سوریه را وتو می کنند اما در مورد ایران با وجود روابط حسنه ما با روسیه و چین این اتفاق نمی افتد. سوال اصلی این است که چرا درباره سوریه از حق وتو استفاده می کنند اما در مورد ایران نه؟ پاسخ این است که ما در حوزه دیپلماسی نتوانسته ایم از تمامی امکانات و ظرفیت های خود بهره ببریم. در این راستا رو آوردن به کشورهایی که به تازگی در عرصه جهانی مطرح شده اند مثل هند، برزیل یا اتحادیه هایی مثل سازمان کنفرانس اسلامی اکو یا پیمان شانگهای می تواند تا حدود زیادی کمک کننده باشد و ظرفیت های جدید تری را برای ما فراهم کند. ما امروزه آن انسجامی که باید در داخل کشور داشته باشیم، نداریم این در حالی است که کشور ما به طور جدی تهدید به تحریم شده است.

زمانی که دولت نهم روی کار آمد، شعار اصول گرایان این بود که وحدت و انسجام سه قوه موجب کارآمدتر شدن نظام و دولت خواهد شد و وعده مجموعه کارآمد برای اداره کشور را می دادند. اما در عمل چیز دیگری می بینیم. این شرایط به هیچ وجه برای کشوری که در آستانه تحریم مغرضانه و تحمیلی قرار دارد، مناسب نیست. ما در این مرحله به وحدت و انسجام قوی برای تصمیم گیری سیاسی، اجتماعی و اقتصادی موثر در خنثی کردن آثار روانی و اقتصادی تحریم ها نیاز داریم. این فضا آحاد جامعه را به سمت تصمیم گیری های دفاعی و آنی هدایت می کند که ممکن است منجر به بحران ناخواسته شود. بنابراین راهکار دیگر تقویت انسجام و تمرکز است که به خصوص در آستانه انتخابات پیش رو امری ضروری است. انتظار می رود در این بخش مسئولان با هوشیاری و درایت بیشتر و در عین حال با خویشتن داری مراقب اوضاع باشند.

در ارتباط با تحریمها اطلاعات باید به مردم داده بشود، جامعه پیگیر اطلاعات و اخبار دقیق و درست است. نیاز یک جامعه پویا و زنده دستیابی به اطلاعات مناسب است و اگر این اطلاعات از طریق مجاری اصلی و درست ارائه نشود، مردم اطلاعات را به زحمت اما از مجاری دیگر تهیه می کنند؛ اخباری که در درستی و صحت آن شک وجود دارد و یا اطلاعاتی است با تحلیل های نادرست. بنابراین یکی دیگر از راهکارهای اصلی این است که اطلاعات دقیق، درست و به موقع و در عین حال با در نظر گرفتن ابعاد مختلف در اختیار مردم قرار داده شود. باید توجه داشت:

این تهدیدها در حد حرف است و برای تحت الشعاع قراردادن مذاکرات ایران با گروه ۵+۱ مطرح می شود. غرب با این کار به دنبال تحت فشار قراردادن ایران است تا پای میز مذاکره، در تحولات منطقه خاورمیانه از ایران امتیاز بگیرد زیرا آنها می دانند ایران در مسائل هسته ای به هیچ عنوان به غرب امتیازی نخواهد داد. وی در ادامه تاکید کرد: نکته کلیدی درباره راهکارهای مقابله با تهدیدها و تحریم ها، مدیریت فضای داخل و خارج از کشور است. در عرصه بین المللی نتوانسته ایم برای غرب جا بیندازیم که تحریم ها آثار منفی آن چنانی بر اقتصاد ما نداشته است. از این رو تصور غرب این است که تاثیر منفی تحریم ها بر اقتصاد ایران خیلی زیاد بوده است لذا بر تهدیدهای خود می افزاید. در حوزه داخلی نیز باید فضا را خوب مدیریت کنیم برای مثال در بحث تنظیم بازار ارز و سکه ضعیف عمل شده آن چنان که بازار دچار

بحران شده است این بحران به غرب این پیام را می دهد که ایران توانایی مدیریت تحریم ها را نخواهد داشت به همین دلیل جری تر می شود.

روزنامه استار تریبون در مقاله ای با عنوان «تحریم های جدید علیه ایران تلاشی تدریجی است» می نویسد: روسیه و چین دولت اواما را که تلاش می کند برنامه هسته ای ایران را مهار کند، پابند زده اند. ایالات متحده از سال ۲۰۰۶ تحریم های جهانی علیه ایران را تصویب کرده است. اما کشورهای دارای قدرت و تو یعنی چین و روسیه در برابر هرگونه اقدام دیگری ایستاده اند و حتی مقامات آمریکا به صورت یک جانبه به دلیل ترس از صعود قیمت های جهانی نفت و آسیب اقتصاد در حال بهبود خود از تحریم صادرات بخش سوختی ایران و بانک مرکزی آن پاپس کشیده اند. روسیه، چین، هند و دیگر کشورها روابط تجاری گسترده خود با ایران را حفظ کرده اند. صادرات انرژی ایران به این کشورها کمک کرده است که از کنار آسیب جدی تحریم های سازمان ملل دیگر تنبیهات کشورها و یا اتحادیه اروپا بی اعتنا عبور کند. دیلی یومیوری آنلاین (Daily yomiuri Online) نیز می نویسد: تحریم های آمریکا علیه ایران احتمالاً بیشترین تاثیر منفی را بر ژاپن خواهد گذاشت. ما باید تحریم های جدید علیه ایران را با دقت مطالعه و بررسی کنیم. بنابراین اگر عرضه نفت ایران در نتیجه تحریم های آمریکا کاهش یابد، قیمت های بین المللی نفت به طور ناگهانی صعود خواهد کرد. بنابراین اگر قیمت نفت منافع ایران را افزایش دهد یا اقتصاد جهانی را تضعیف کند، این تحریم ها بی فایده خواهد بود. آن چه که بیش از هر چیز دیگری آزاردهنده و نگران کننده است، تاثیراتی است که این تحریم ها می تواند بر ژاپن داشته باشد. ژاپن بعد از چین دومین کشور واردکننده نفت از ایران است. در حدود ۱۰ درصد کل واردات نفت ژاپن از ایران صورت می گیرد. در میان متحدان آمریکا، تحریم های ایران احتمالاً بیشترین تاثیر را بر ژاپن داشته باشد. اگر تحریم ها اعمال شود، ژاپن به دلیل دشواری تهیه نفت و قیمت های بالای آن بسیار آسیب خواهد دید و در نتیجه مانع بازسازی این کشور از عواقب فاجعه ۱۱ مارس خواهد شد. کشورهای دیگر نیز نگرانی های مشابهی دارند: از جمله کره جنوبی حدود ۱۰ درصد نفت خود را از ایران وارد می کند. یونان، ایتالیا، اسپانیا و دیگر کشورهای اروپایی. ما هم چنین باید مراقب اقدامات پکن در ارتباط با تحریم های آمریکا باشیم زیرا این کشور بزرگ ترین واردکننده نفت از ایران است. چین نقاد هر نوع تحریمی علیه ایران است. اگر به دلیل تحریم های جدید، روابط میان آمریکا و چین آسیب یابد، تشکیل یک اتحاد بین المللی علیه ایران دشوارتر خواهد شد.

▪ مهمترین تدابیر برای مقابله با تحریم اقتصادی (بخصوص تحریم بانکها):

- تهیه بودجه سایه کشور با لحاظ کلیه آلترناتیوهای متصور
- توجه و تقویت حساب ذخیره ارزی (تامین ذخائر ارزی کافی با توجه به افزایش قیمت نفت)
- کاهش سهم دلار در سبد ذخائر ارزی (به دلیل آسیب پذیری این ارز)
- توجه به تامین ذخائر کافی کالاهای اساسی
- تبدیل سپرده های ارزی به اوراق قرضه ارزی بلندمدت
- انتقال سپرده های بانکی خارجی کشور به داخل یا به بانکهای امن
- تقویت نقش بانکهای دولتی و عمومی که در لیست تحریم نیستند از جمله بانک رفاه کارگران که با توجه به تجربیات موجود قادر خواهد بود بخش عمده ای از خلاء مبادلات خارجی را به عهده بگیرد. فعالیتهای ارزی بانک رفاه در زمینه اعتبارات اسنادی، حواله ها و خرید و فروش گواهی سپرده در حد یک میلیارد دلار است
- تقویت جایگاه بانکهای خصوصی با توجه به رشد قابل ملاحظه ای که در سالهای اخیر داشته اند. تحریم ها می تواند فرصتی برای رشد و توسعه آنها بخصوص در عرصه مبادلات بین المللی باشد.
- برای مقابله با روند نزولی شاخص های بورس تهران می توان نهادها، بنیادها و موسسات عمومی غیردولتی را به

خرید سهام سوق داد.

- با توجه به وابستگی کمتر بخش خصوصی ایران به درآمدهای نفتی در مقایسه با بخش دولتی، باید نقش و جایگاه قوی تری برای بخش خصوصی قائل شد زیرا آسیب پذیری کمتری نسبت به تحریم ها دارند.

- در حوزه سیاسی با توجه به تجربه ۲۷ ساله تحریم که دوره ۸ ساله جنگ و دوره نزول قیمت نفت در سطح ۸ دلار (سال ۱۳۷۷) را شامل می شود. احتمالاً با بحران سیاسی و اجتماعی مواجه نخواهیم شد. اما با توجه به اینکه آمریکا در وضع تحریم ها جدی است، استراتژی سیاسی و اقتصادی کشور باید به سمت شرق و به ویژه چین باشد. چین در تامین کالاهای مصرفی تا حد زیادی خلاء ها را پر می کند اما بخشی از خلاء تکنولوژیکی همچنان باقی است که با تحمل هزینه های اضافی مبادله می توان آن را نیز تهیه نمود.

(۳) سایر ملاحظات

- در صورت فشار شدید آمریکا و اتحادیه اروپا برای وضع تحریمهای همه جانبه علیه ایران احتمال دارد چین و روسیه در قبال دریافت تضمینهای سیاسی و اقتصادی (از جمله تامین انرژی و جبران زیانهای احتمالی) با آمریکا و اروپا همراه شوند.

- محافل اروپایی اعتقاد دارند وضع تحریمهای همه جانبه بر علیه ایران بیشتر به ایران و اروپا آسیب می رساند و بر آمریکا تاثیر زیادی نخواهد داشت (در حال حاضر ۵۰۰ شرکت آلمانی با ایران روابط تجاری دارند و کشورهای سوئیس ، فرانسه و ایتالیا نیز روابط مشابهی دارند).

- افزایش قیمت نفت مهمترین عامل آسیب رسانی به اقتصادهای صنعتی و بخصوص قدرتهای اقتصادی پیشرو از جمله چین، هند، اتحادیه اروپا ..... است و اقتصاد جهانی از این جهت متحمل آسیب زیادی خواهد شد.

انتخاب شعار اقتصادی سال ۱۳۹۱ یک استراتژی توسعه گرانه و کاربردی است

انتخاب شعار استراتژیک سال ۱۳۹۱ نشان از اهمیت و جایگاه بالای کار، تولید و سرمایه گذاری برای رونق اقتصادی و رفع مشکلات کنونی مردم دارد. درایت مثال زدن مقام معظم رهبری در انتخاب این نام برای سال ۱۳۹۱ به دلیل برخی سیاستگذاریهای غیر تولید گرا، وجود ظرفیتهای متعدد بالقوه برای بهره برداری از قبیل ذخایر خدادادی، سوختهای فسیلی، ذخایر معدنی و بسیار متنوع، نیروی انسانی کارآزموده و نهایتاً ایجاد روندی منطقی در حمایت از صنایع گوناگون با هدف رفع نیازهای داخلی که بنیان استقلال به شمار می رود و نیز ایجاد اشتغال واقعی و پایدار و به ویژه صیانت از اشتغال موجود برشمرد، ولی این نامگذاری در واقع یک نشانه گذاری و سیاستگذاری است که با توجه به شرایط کنونی کشور، نشان دهنده اهمیت مبحث تولید و صیانت از سرمایه های داخلی در راستای رشد و توسعه کشور است؛ اما رسیدن به این هدف مهم و متعالی مستلزم ملزوماتی است که نیازمند توجه جدی دولتیان به عنوان مجریان اقتصاد کلان کشور و نیز قوه مقننه به عنوان سیاستگذار و قوه قضاییه به عنوان ضابط نظام در عرصه حمایت از فعالیتهای سالم اقتصادی است. تا پایان سال ۱۳۹۰ عدم حمایت کافی از بخش تولید در کشور، دغدغه اصلی به ویژه بخش خصوصی بود. بنابراین، توجه به بخش تولید و افزایش بهره وری و نیز صیانت از سرمایه های ملی با چالش های جدی روبه روست که می بایست در مرحله نخست، این چالش ها شناسایی و رفع و زمینه برای ایجاد بهره وری و اشتغال پایدار فراهم شود. این مانع عبارت است از :

۱- موانع حقوقی وقوانینی که با گسترش تولید در تعارض است .

با اعمال انبوهی از قوانین و مقررات دست و پاگیر و ضرورت طی فرایند تشریفات غیر ضروری اداری نتیجه ای جز بسته شدن بال و پر بخش خصوصی و محدود شدن مشارکت فعالانه ایشان و لگد مال شدن خلاقیت و نوآوری ایشان برای رشد بهره وری نخواهد داشت و نه فقط کارایی اقتصادی کشور را کاهش میدهد بلکه موجبات افزایش هزینه معاملات، بهم ریختگی بازار و انحراف منابع را فراهم میسازد. باید تلاش کنیم فضای کسب و کار روز به روز شفاف تر شود . قوانین ساده جایگزین مقررات پیچیده شوند و از مزایای فن آوری اطلاعات و دولت الکترونیک بیش از گذشته بهره برداری شود.

۲- مسأله مهم دیگر در حفظ یا افزایش تولید ملی و استفاده بهینه از سرمایه گذاری، (خصوصی سازی) در کشور است که هرچند بنا بر نسخه های لیبرالی تنظیمی بانک جهانی و صندوق بین المللی پول بر اساس اقتصاد سرمایه داری برای اقتصاد ایران از دوران سازندگی پیچانده شده، در عمل همین سیاست های سرمایه داری هم که دارای نکاتی چون حمایت از بخش خصوصی و ایجاد فضای رقابتی در کشور است، به خوبی اجرا نشده است

۳- عدم حمایت های مالی ، حقوقی و معنوی از کار آفرینان به اندازه اهمیت این موضوع در اشتغال مولد. وجود بوروکراسی وسیع اداری و کاغذ بازی ها برای ایجاد یک واحد تولیدی، سرمایه گذار را از ادامه انگیزه اش برای کارآفرینی و تولید و اشتغال پشیمان می کند. در این میان، می توان مدعی شد، حمایت کافی و قانونی از کارآفرین نمی شود .

۴- عدم تبدیل باور ملی به عزم ملی برای توسعه بهره وری در کشور

از آنجایی که رشد بهره وری تابعی از بهره وری نیروی انسانی، سرمایه و محیط بیرونی است و نرخ رشد آن برابر با میانگین وزنی نرخ های رشد بهره وری مولفه های مذکور است میتوان نتیجه گرفت که برای ارتقاء بهره وری بنگاه ها باید سطح بهره وری محیط درونی و بیرونی بنگاه ها را افزایش داد. سیکل رشد بهره وری نشان می دهد رشد بهره وری از جمله عوامل تاثیرگذار بر هزینه تمام شده و منجر به کاهش سطح قیمت ها خواهد شد. کاهش سطوح مختلف قیمت ها از جمله قیمت عوامل تجارت، منجر به کاهش هزینه هر واحد کالا خواهد شد. پیامد چنین تحولی اثر بسیار زیادی بر افزایش تقاضا و از همه مهمتر قدرت رقابت پذیری کالاهای تولیدی کشور در بازار خارجی خواهد داشت. چرا که بخش عمده ای از واردات کشور را کالاهای سرمایه ای و واسطه ای تشکیل میدهند که نقش عمده ای در فرایند تولید ملی دارند. افزایش تولید و حداکثر استفاده از ظرفیت های تولیدی نهایتاً سرمایه گذاری جدید و استفاده از ابداعات و تکنولوژی های پیشرفته را طلب می نماید که خود عامل مؤثری بر رشد بهره وری عوامل تولید می باشد

تولیدی که بر پایه‌های سرمایه‌های انسانی و اجتماعی شکل گیرد، سرریزهای مثبت خارجی (صرفه‌های ناشی از مقیاس، افزایش توان رقابت پذیری، افزایش بهره‌وری و غیره) خواهد داشت و این سرریزها عامل بالا بردن بیشتر تولید شده و از سویی با ایجاد بسترهای خصوصی سازی و کارآفرینی در کنار فراهم کردن ابزار بهره‌وری (سرمایه‌های انسانی و اجتماعی) تمایل به سرمایه‌گذاری در تولید را افزایش داده و بازار را به سمت رقابتی شدن می‌برد و آنجاست که قیمت رقابتی یکی از ثمرات مثبت بازار رقابتی است، شکل می‌گیرد.

به این ترتیب، در شرایطی که تمایل به سرمایه‌گذاری در تولید وجود ندارد، افزایش هزینه‌های تولید به امید رقابتی شدن نه تنها عامل رقابتی شدن نمی‌شود، بلکه بیشتر از آن که عامل افزایش انگیزه‌های سرمایه‌گذاری مولد باشد، با مولد کشی و از بین بردن انگیزه‌های مولد، نامولد پروری خواهد کرد.

راه اصلی برای این که تولید خودش، خودش را قوی کند، این است که بر پایه سرمایه‌های انسانی و اجتماعی شکل بگیرد. برای این امر لازم است که دانش داخلی سوار بر تکنولوژی وارداتی شود. برای این که دانش سوار بر تکنولوژی وارداتی شود دولت باید حمایت کند. حمایت در سرمایه‌گذاری در امر تحقیق و توسعه، بزرگترین رسالت امروز دولت ایران در سال رونق تولید است. این امر سبب ایجاد سرمایه‌های اجتماعی شده و به دنبال آن، تولید از ثمرات مثبتی که کشورهای توسعه‌یافته از تولید خویش بهره‌مند می‌شوند، بهره خواهد برد. هم اکنون حمایت‌های دولت بیش از آنکه نقش ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری در امر تولید داخلی را داشته باشد، انگیزه‌کش است و عملاً ثمری جز رکود تورمی و واردات گسترده ندارد؛ یعنی افزون بر آنکه تمایل به تولید را کاهش می‌دهد، امکان تولید را نیز کاهش می‌دهد. پس برای رونق تولید، دولت باید حمایت کند. منتهی حمایت درست نه عدم حمایت و نه تخریب و نه حمایت نادرست. در این باره باید گفت، دادن نقدینگی تنها یک حمایت نادرست است. دادن ارز دولتی و نقدینگی باید در کنار سرمایه‌گذاری دولت در امر تحقیق و توسعه باشد. سرمایه‌گذاری در این امر، سبب ایجاد سرمایه‌های انسانی و شکوفایی سرمایه انسانی و اجتماعی می‌شود که این دو سرمایه ابزار بهره‌وری و عامل سرریزهای مثبت تولید از طریق سوار کردن دانش بر تکنولوژی خواهد شد. به بیان دیگر، کارآفرینان خلاق و ماهر از راه اعتماد، به انباشت دانش کمک کرده و حال نوبت آن است که دانش عملی شود. عملی شدن دانش نظری، رقابت بر سر سرمایه‌های انسانی و اجتماعی

را به صورت طبیعی در جامعه ایجاد خواهد کرد و دیگر لازم نیست دولت برای سرمایه گذاری در امر دانش سرمایه گذاری کند، چرا که عملی شدن دانش، خودش عامل رقابت بر سر انباشت دانش و ایجاد بسترهای کارآفرینی می شود. به هر ترتیب، انباشت دانش کمک به بومی کردن تکنولوژی وارداتی شده و دانش را سوار بر تکنولوژی وارداتی خواهد کرد. چنین تولیدی که از سواری خوردن دانش بر تکنولوژی تغذیه می کند، علاوه بر در دست گرفتن تولید، ثمرات مثبت و ابزار قدرت و تشدید ابزار قدرت را ایجاد می کند، چرا که چنین تولیدی دانش را ارزشمند می کند و از آن جا که دانش ثمره سرمایه های انسانی و اجتماعی است، این دو ابزار را روز به روز قوی تر و بزرگتر می کند. برای رونق تولید، دولت باید حمایت کند. منتهی حمایت درست و کامل، نه حمایت نکردن و نه تخریب و نه حمایت نادرست و نه حمایت ناقص. پس از اینکه سطح تولید در کشور به ظرفیت نهایی آن نزدیک شد شایسته است که برنامه های حمایت از کار و سرمایه ملی به صورت جدید و با اتکاء به یک فرهنگ غنی بازننگری و تدوین شود. پرداختن به این موضوع باید بر نیاز جدی به حضور موثر دانشگاهها و نتایج تحقیقات در پروسه تولید تاکید داشته باشد. بدون تحقیق و لحاظ نکردن پژوهش احتمال ضربه زدن به روند سرمایه گذاری ها و متوقف کردن بسیاری از فرصت های شغلی بالا خواهد رفت. در فضای تولید ملی باید به شکلی رفتار شود که امور بر اساس قوانین و برنامه های مدون پنج ساله به پیش برود و باید از انحرافات در اجرای برنامه ها به شدت جلوگیری شود. میبایست لایه های استانی این نامگذاری با لحاظ کردن دستورالعمل های قانونی تهیه شود و استفاد از همه ظرفیت های ممکن و رفع موانع تولید و کیفیت بخشی به تولیدات استانی و قابل رقابت کردن آن با تولیدات دیگر استان ها و نفوذ در بازار منطقه و تامین نیازمندی های بازار آنها با شرایط بهتر و آسان تر می تواند راه دراز مدتی را برای تضمین تولید اقتصادی و تداوم اشتغال و حفاظت از سرمایه های داخلی فراهم آورد.

برای تحقق اهداف عالی شعار استراتژیک سال اقدامات موثر و عملیاتی که با وجدان کاری و همراه با احساس مسئولیت ضرورتی اجتناب ناپذیر است. بدنه اجرایی دولت میبایست با شناسایی همه موانع راهکارهایی را برای موفقیت بکاربندد برخی از این راهکارها می تواند بدین شرح باشد .

الف) فرهنگ سازی و بکارگیری توان تبلیغی کشور به منظور اشاعه خودباوری در مردم و توسعه اینکه مردم متقاعد گردند تولید کننده ایرانی می تواند کالای برتر را با حفظ کیفیت قابل رقابت با نمونه خارجی تولید کند و ایرانیان هم می بایست به سمت مصرف کالای ایرانی حرکت کند. اولین گام در زمینه تولید ملی و اشتغال فرهنگسازی است.

ب) تجدید نظر در قوانین مرتبط با تولید و سرمایه گذاری تلاش برای کاهش بوروکراسی در روند سرمایه گذاری در اینخصوص لازم است کارگروهی متشکل از مدیران دستگاههای دولتی و نمایندگان بخش خصوصی تشکیل و قوانینی که به نوعی مانع بخش تولید و سرمایه گذاری هستند شناسایی و با ارائه پیشنهادات به دستگاههای مسئول حذف شوند.

ج) حمایت دولت از بخش صنعت و کشاورزی با اختصاص یارانه و سیاستهای تشویقی در جهت کاهش هزینه های تولیدی و حفظ اشتغال و سرمایه گذاری و امکان رقابت در بازار

د) ایجاد محدودیت از جمله افزایش تعرفه گمرکی جهت اقلام و کالاهایی که نمونه مشابه داخلی دارند جهت جلوگیری از ورشکستگی صنایع داخلی که متأسفانه به کرات عدم رعایت این مهم موجب ورشکستگی صنایع مختلف داخلی شده است.

ه) جلوگیری قاطعانه اداره استاندارد و دستگاههای مسئول از تولید اقلام نامطلوب که باعث بی اعتمادی خریداران در بازارهای داخلی و خارجی به تولیدات وطنی می گردد.

و) اعمال سیاستهای اقتصادی در بخش صادرات با پذیرش بخشی از هزینه صادرات اقلام تولیدی به کشورهای خارجی که موجب ارزآوری؛ حمایت از صنایع داخلی و حفظ اشتغال می گردد دقیقاً مانند همین سیاستی که در حال حاضر چین در حمایت از کارآفرینان و صادر کنندگانش اجرا می کند.

ز) تشکیل صندوق ملی سرمایه گذاری با امکان هرگونه برداشت توسط دولت با مصوبه مجلس در این خصوص مجلس که در دوره هشتم از اهرم نظارتی خود بسیار ضعیف بهره برده لازم است با تعریف مکانیزم هایی در خصوص چگونگی واریز وجوه و برداشت و تخصیص اعتبارات فقط در جهت ایجاد اشتغال نظارتی قوی داشته باشد.

ح) تشکیل کمیته ملی بهره‌وری با هدف افزایش بهره‌وری و کار مفید کارکنان؛ ایجاد روحیه منتهی به تعهد شغلی؛ شناسایی موانع موجود در مسیر افزایش بهره‌وری؛ فعال‌سازی کمیته‌های نظام پیشنهادات و ایده‌ها در ادارات و اعمال سیاست‌های تشویقی از این افراد صاحب فکر و ایده

ط) تشکیل کمیته ملی ابداعات و اختراعات جهت شناسایی اختراعات و ابداعات و اکتشافات برتر با حضور اعضای هیات علمی مراکز تحقیقاتی؛ اعمال سیاست‌های تشویق در زمینه حمایت از مخترعان و مکتشفان و... تعریف راهکارهای عملی برای عملیاتی شدن اختراعات و... لازم است جشنواره‌های ابداعات و اکتشافات و ایده‌های برتر در همه سطوح از دبستان تا دانشگاه و مراکز تحقیقاتی با هدف تقویت روحیه خلاقانه و پرورش استعدادها طراحی گردد.

شرایط فعلی تحریم کشور را می‌توان بدور از شعار زدگی‌های رایج به یک فرصت تبدیل کرد ایجاد موسسات ملی پرورش خلاقیت؛ تقبل هزینه‌های طرح‌های تحقیقاتی مختلف توسط بخش‌های دولتی؛ تشکیل کمیته ملی حمایت از اختراعات؛ اکتشافات و نوآوری‌ها؛ تشکیل جدی نظام‌های پیشنهادات؛ طرح‌ها و ایده‌ها در کلیه دستگاه‌های اجرایی جهت شناسایی ایده‌های برتر با هدف افزایش بهره‌وری و تولید و کاهش هزینه‌ها؛ تقدیر شایسته از صاحبان ایده‌ها و... از اهمیت خاصی برخوردار است.

ی) تشکیل کمیته‌های بررسی مشکلات صنایع در کلیه استانها جهت بررسی دلایل تعطیلی صنایع با حضور استانداران و مدیران دستگاه‌های مختلف و صاحبان صنایع و حمایت از صنایع ورشکسته یا در شرف تعطیلی لازم بذکر است در صورت حمایت مدیران دولتی می‌توان بسیاری از این صنایع را مجدداً فعال کرد.

ک) اجرای درست اصل ۴۴ با نظارت مجلس و سازمان بازرسی و نهادهای مسئول و جلوگیری از واگذاری‌های خارج از ضابطه و برخورد قاطعانه دستگاه قضا با افراد سودجو و متصل به رانت‌های غیر قانونی قدرت

ل) بکارگیری شیوه‌های نوین در بخش‌های صنعتی و کشاورزی جهت افزایش میزان بهره‌وری و تولید بعنوان مثال اجرای طرح‌های نوین آبیاری قطره‌ای در بخش کشاورزی با هدف کاهش استفاده از ذخایر آبی و افزایش حداقل دو برابری تولید

م) اجرای دوره های آموزشی جهت مشاغل جدید در زمینه های مختلف علمی؛ تکنولوژیک؛ نانو با هدف گسترش بازار کار مشاغل جدید در همین زمینه لازم است سازمان فنی و حرفه ای با شناسایی مشاغل جدید و برگزاری دوره های آموزشی و حمایت های مالی زمینه را در بازار کار برای ایجاد اشتغال فراهم نماید.

ن) هدفمند نمودن پرداخت تسهیلات اشتغال و حذف روند پرداخت برخی از تسهیلات که موجب انحراف از هدف ایجاد اشتغال است در این خصوص با راستی آزمایی میزان اشتغال ادعایی دستگاه های مختلف می تواند میزان انحراف یا درستی نمودارهای اشتغال براساس نوع تسهیلات پرداختی را مشخص نمود .

مرکز آموزش، پژوهش و مطالعات اقتصادی اتاق بازرگانی اصفهان

پژوهشگر: دکتر جمشید تقسیمی